

Наталія МОЧЕРНЮК

*доктор філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу української літератури
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2737-8690>
e-mail: mocher.n@gmail.com*

**[Рец.]: «ЖИВИЙ ЖИВЕ ГАДАЄ!»: ТВОРЧА СПАДЩИНА
І ЧИН ІВАНА ІВАНЦЯ З ПОГЛЯДУ ХХІ СТОЛІТТЯ
[на кн.]: Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари,
творча спадщина / упоряд. А. Яців і Р. Яців; вст. сл.:
П. Гринчишин; наук. ред. і авт. вст. ст. д-р іст. наук
М. Литвин. Львів, 2019. 476 с.: іл.**

«Годі розводитися над тим, чого не зроблено, чого не збережено. Живий живе гадає! Наш обов'язок зберегти те, що ще можна відтворити. При свідомій, плановій праці, зможемо чимало такого зробити, за що будуть нам вдячні майбутні покоління», – писав Іван Іванець у статті «Почин великого діла», висвітлюючи відкриття відділу історично-воєнних пам'яток при Науковому товаристві ім. Шевченка (НТШ) у Львові, яке відбулося 1 листопада 1936 р. Цей обов'язок залишається актуальним для нас, українських гуманітаріїв ХХІ ст., зважаючи і на розгублену у вихорі історичних перипетій культурну спадщину, і на запити майбутніх поколінь, які неминуче задумуються над долею держави, що складається і з окремих історій її героїв. Роман Яців постійно живе та працює з усвідомленням цього. Все, що він робить на ниві мистецтвознавства, передусім історії українського мистецтва, – діяльність із покликання, із внутрішніх спонук, не з примусу. І це видання спадщини Івана Іванця засвідчує таку наукову інтенцію, адже понад 20 років покладено на збирання матеріалів та дослідження творчості видатного митця і шляхетного воїна. Першою спробою систематизувати творчу спадщину Іванця був каталог, виданий у Львові ще 1994 р., автором-упорядником якого був Роман Яців. Зараз до роботи над виданням долучився і син дослідника Андрій, а це вже свідчення відданості справі.

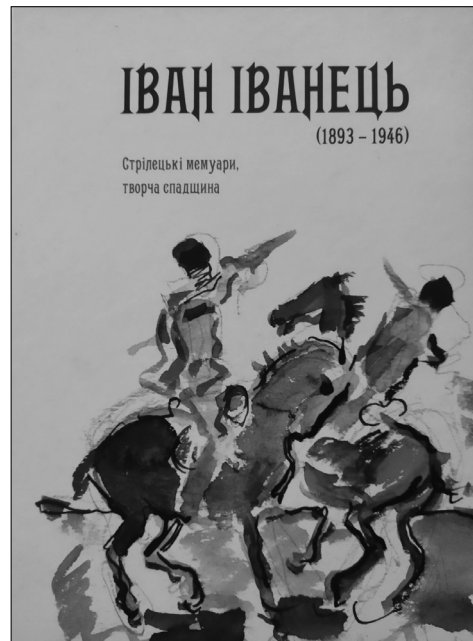
Роман Яців наголошує на необхідності фахової оцінки індивідуальних шукань Іванця у культурних практиках – «такої, якої вимагав від себе і сам Іван Іванець, не жалкуючи енергії для національних культурних справ, для різних форм пошанування національних героїв, для розбудови українського культурного життя в обставинах відсутності національної держави» (С. 15). І справді, навіть частина збереженої творчої спадщини (а величезний шмат доробку цілком втрачений) цього видатного багатогранного діяча викликає захоплення і водночас сум через майже повну невідомість серед сучасників.

Отже, що відомо про життя Івана Іванця? Син священника Йосифа та Михайлини Іванець із дому Рошкевич, рідної сестри Ольги Рошкевич, нареченої Івана Франка (який тісний і «тонкий» світ української інтелігенції того часу!). До речі, 1882 р. Іван Франко присвятив Михайлині поезію, у якій є такі рядки:

Серце дівоче, красніше сіяє
Щирість твоя, аніж сонячний світ:
Радісний усміх для щасного має,
Сльози для горя, пораду й привіт.

Прикметно, що в коментарях до цього вірша, вміщеного у 50-томному зібранні творів Івана Франка, рік смерті Михайлини Іванець (Рошкевич) позначено знаком питання. Натомість у книзі «Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари, творча спадщина» достеменно простежено її життєвий шлях. Вона померла 1957 р. й похована в Дубраві (Чехія). Микола Мушинка, який подає цю інформацію, згадує, що від 1949 р. Михайлина писала спогади, однак вони не збереглися. Надзвичайно цікаві й колоритні її листи, представлені в матеріалі словацького літературознавця.

Іван Іванець навчався в Академічній гімназії у Львові (коли дивився на світліну 1911 р., на якій чітко зафіксовані учні закладу (про світліни треба сказати окремо – кожен кадр додає глибини і «різкості» виданню), цей хлопчина вирізняється як особистість із характером). Припускають, що впродовж 1910–1914 рр. він навчався в т. зв. Вільній академії мистецтв, а також студіював малярство у Станіслава Батовського. 1914 р. мобілізований до австрійської армії. Іван Іванець був одним з ініціаторів створення Пресової квартири при Українських січових стрільцях (УСС) та найактивнішим її діячем. «Факт створення цього унікального підрозділу в структурі українських військових формувань завдячується цілому ряду таких же молодих, як й І. Іванець, усусів, які, з передбачливістю державників, розуміли ціну збереженої пам'яті в загальному плині життя. До того ж, цим ініціативним юнакам вдавалося поєднувати документально-фіксаційну роботу з творчою», – констатує Роман Яців (С. 23). Поручник УСС Іванець пройшов шляхами Карпат і Закарпаття, Буковини і Поділля, побував у Відні та російському полоні. 1921 р. потрапив до табору для інтернованих воїнів Української Галицької армії (УГА) у м. Любарець, а згодом у м. Німецьке та м. Йозефів (Чехословаччина). 1926 р. закінчує навчання у Карловому університеті, здобувши звання доктора права, та празькій Українській студії пластичного мистецтва, а вже 1927 р. повертається до Львова. Співпрацює з видавництвом товариства «Сільський господар», видавничим концерном Івана Тиктора «Українська преса», видавництвом «Червона калина». 1931 р. І. Іванець стає одним із

перших членів Асоціації незалежних українських митців (АНУМ), упродовж 1930-х років активно публікується. Саме в цей час пише спогади про національно-визвольні змагання. Наприкінці війни з дружиною переїздить до Кракова, на початку 1945 р. вони перебираються до Відня. Необачний крок – поїздка до Кракова, щоб забрати мистецькі твори з виставки – закінчується фатально: Іванець потрапляє до рук московських каральних служб. Закінчується його життя на виснажливих роботах на рудниках у м. Солікамську, де він і помер 10 березня 1946 р.

Маляр і графік, літописець бойової слави УСС та УГА, член Пресової квартири УСС й АНУМ, правник, музейний діяч, організатор мистецького життя Львова, який ствердив себе в різних галузях мистецтва, залишивши найпомітніший слід в історичному та батальному жанрах, – таке широке коло творчих амплуа й діяльності І. Іванця. Видання мало на меті якнайповніше розкрити всі грані творчості митця, і це, безперечно, вдалося упорядникам. У першому розділі зібрано статті про Івана Іванця Володимира Ласовського, Любомира Романа Кузьми, Миколи Мушинки, а в Додатках – листи Михайлини Іванець та Романа Іванця, брата Івана, а також стаття Софії Король «Про що розповідає картина Івана Іванця “Незнаний стрілець”». Це – добротна біографістика, що увиразнює риси «портрета» та «паспорт» мистця. До прикладу, так по-дружньому пише про Іванця його товариш Володимир Ласовський: «Час побуту на еміграції він присвячує правничим студіям для того, щоб запевнити собі по воротті на батьківщину прожиток. Та докторат права, який зі собою привозить до Галичини, видався тут настільки вартим, як подертий трамвайний квиток. Тому Іванець став мемуаристом, ілюстратором, редактором насущного ради. Кілька більших полотен, з яких Іванець виявив усі прикмети баталіста, сотні рисунків, у яких він не лише блискуче вив’язується з тематичних труднощів, але й дає прецікаві й культурні формальні розв’язки, які зачаровують, що запитуєш себе – і відкіля ця людина стільки вміє і так уміє?!» (С. 72). А ось проникливий присуд Володимира Поповича, який згадує, як розглядав пейзажні етюди Іванця на його запрошення в нього вдома у Львові: «Була це також несподівана зустріч з невідомою творчою ділянкою малярства І. Іванця, на загал відомого як баталіста. Думаю, що навіть на основі цих надто випадкових зустрічей з оригінальною творчістю І. Іванця і, може, й випадкових спостережень, все ж таки можна зробити висновок, що Іванець був баталістом-романтиком, ніж сухим хронікарем воєнних епізодів. В його нарисах, навіть з бойовим чи воєнним сюжетом, завжди бринить тонка настроєво-поетична нота. Вони хвилюють почуття і в тому саме їхній чар. До речі, віє з цих шкідів якась глибока, специфічна Іванцівська меланхолія» (С. 76). Великий інтерес викликають матеріали Миколи Мушинки про родину Іванців у Чехії. Сумно, що долі трьох синів Іванців складалися так драматично, а рід по них не мав продовження.

Другий розділ «Публікації Івана Іванця» вміщує його спогади про національно-визвольні змагання та статті про мистців і мистецтво. Безсумнівно, спогади про національно-визвольні змагання Іванця мають величезне значення для істориків, а водночас засвідчують неабиякий белетристичний хист автора. Вони постали в 1930-х роках із глибокого розуміння важливості зберегти пам’ять про буремні події і звитяги нашого війська: «Проїшло вже немало років від часу, як УСС станули до бою на верхів’ях Карпат. Коли тепер споглядаємо з двадцятилітньої перспективи на той час, то перед нашими очима стає велична картина поступового зросту

української збройної сили, що з малих початків – двох стрілецьких куренів – виросла до тієї величі, якою вона була в часі відродження Української Держави. І без огляду на остаточний некорисний для нас вислід війни всі жертви УСС, геройські вчинки та подвиги Української Армії, досягнули своє. Вони воскресили й закріпили нашу славу традицію та видвинули українську справу на арену європейської політики» (С. 146). Упорядники републікують спогади І. Іванця з видань 1930-х років, даючи їм друге життя в нашій добі та популяризуючи як тогочасні звитяги українського війська, так і самого літописця минулої слави. Під пером І. Іванця оживає Галичина початку ХХ ст. У його спогадах вжито багато топонімів й безліч імен. Різний у них рівень узагальнення та широти охоплення теми: від масштабних літописів подій, що нагадують виклад в історичних зведеннях, до воєнної придибашки («Білий баранчик або Нечиста сила»). До речі, Василь Лев у спогаді «Львівська богема між двох війн», уміщеному у збірнику «Наш Львів» (Нью-Йорк, 1953), згадує, як Янцьо Іванець розповідав у домі аптекаря та мецената української культури Михайла Терлецького про свої «воєнні пригоди у степовій Україні та про якогось баранчика, що немов чортик появлявся серед степу деяким старшинам, віщучи неминучу пригоду», аж заслухався Сясьо Людкевич. Ця та інші згадки цього очевидця свідчать про Іванця як про чудового оратора й дискусанта. І. Іванець рідко акцентує на собі, часто документує себе у третій особі. Важливий аспект зафіксованих ним подій – стрілецька творчість і діяльність Пресової квартири, у якій була дуже великою і його роль: «Треба згадати про діяльність так званої “Пресової Квартири УСС”, що завдяки їй стрілецьтво оформило свій характер українського війська та здобуло широку популярність. Початки цієї діяльності сягають початків війни, себто карпатської кампанії у 1914 р. До ініціативи в цьому напрямі приходить мене з приємністю признатися, що спонукою був мій малярський інстинкт та винесена з гімназії любов до історії» (С. 181). «Я» автора в цих викладах уже постає немов на повний зріст. І. Іванець не раз наголошує на важливості й цієї ділянки роботи, адже завдяки їй УСС увійшли в історію українського війська.

Окремим підрозділом постають історико-краєзнавчі нариси про Львів. На думку упорядників, «Львів у сиву давнину і тепер» належить до науково-популяризаційної площини діяльності І. Іванця та зберігає актуальність для дослідників. Показово, що спогади про національно-визвольні змагання та історико-краєзнавчі нариси про Львів супроводжують ілюстрації автора, а такий синтетичний підхід справді рідкісний.

Підрозділ «Про мистців і мистецтво» містить як «спроби характеристик» окремих мистців («Людміля Янська», «Іван Труш», «Микола Бутович», «Лев Гец», «Павло Ковжун», «Федір Ємець», «Михайло Андрієнко», «В. Ласовський маляр суворих візій» тощо), так і огляди виставок («Виставка польської прикладної графіки», «Весняна виставка у Палаті мистецтв», «Виставка французької афіші в її історичному розвої», «Виставка стрілецьких пам'яток», «Виставка чехословацької графіки у Львові» й багато інших) та узагальнювальні мистецтвознавчі статті («Модерне мистецтво», «Батальне малярство», «Про карикатуру» й ін.). Тематика його зацікавлень була розмаїтою та спровокована самими подіями, свідком або учасником яких він був, однак пропорційно домінували мотиви, пов'язані з його стрілецьким минулим, як поручника УСС», – зазначають упорядники і вписують ім'я Івана Іванця «поруч з іменами Павла Ковжуна, Святослава Гординського,

Володимира Ласовського, яким вдалося своїми ідейними, аналітичними та проблемно-теоретичними текстами регулювати складні вектори розвитку національної мистецької думки в цей конкретно-історичний час» (С. 240).

Третій розділ репрезентує ілюстративний ряд, сформований з уламків творчої спадщини Івана Іванця. Зокрема, і його т. зв. тюремний зошит, дивом уцілілий та збережений. Тут багато малярських та графічних робіт І. Іванця, а також начерків і зарисовок, які показують, як творив художник, пропрацьовуючи людські фігури та обличчя, а інколи й цілі композиції.

Наприкінці не можу не згадати меценатів, завдяки яким це розкішне видання дійшло до читачів. Це – Фонд родини Піцюрів при Фундації ім. Тараса Шевченка в м. Вінніпег. Для сучасної України ця книга має велике пізнавальне значення й цінна історичним та мистецтвознавчим ракурсами. Тож сподіваюся разом з упорядниками, що серед читацької аудиторії будуть історики, культурологи, мистецтвознавці, краєзнавці, а також школярі й студентська молодь – усі, хто цікавиться історією української національної культури першої половини ХХ ст.